

УДК 378.091.2:373.3.011.3-051]:373-056.2/.3

DOI 10.32626/2413-2578.2020-16.92-104

О.Є. Гордійчук

o.hordiichuk@chnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-3298-9533>

НАВЧАЛЬНО-ЗМІСТОВИЙ РЕСУРС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ: АНАЛІЗ ТА АДАПТАЦІЯ

Довідка про автора. Гордійчук Оксана Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти, факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича, експертка міжнародної програми розвитку інклюзивних спільнот, що реалізується за підтримки International Association for Community Development (IACD) – глобальної організації, акредитованої ООН, Чернівці, Україна. У колі наукових інтересів: професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до інклюзивного навчання учнів. o.hordiichuk@chnu.edu.ua

Contact: Hordiichuk Oksana, PhD of pedagogical, associate professor of the department of pedagogy and methods of primary education, faculty of pedagogy, psychology and social work of Chernivtsi National University. Y. Fedkovych, expert of the international program for the development of inclusive communities, which is implemented with the support of the International Association for Community Development (IACD), a global organization accredited by the UN, Chernivtsi, Ukraine. In the circle of scientific interests: professional training of future elementary school teachers for inclusive student learning. o.hordiichuk@chnu.edu.ua

Гордійчук О.Є. Навчально-змістовий ресурс професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів: аналіз та адаптація. Автором статті здійснено аналіз теоретико-практичного аспекту професійної підготовки щодо формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів. Проаналізовано нормативну частину навчальних планів і з'ясовано систему підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» щодо циклів: загальної підготовки і професійної підготовки, обов'язкових навчальних дисциплін та дисциплін професійної підготовки студентів. Виокремлено та охарактеризовано діючий навчально-змістовий ресурс на потенційні

можливості щодо забезпечення студентів професійною компетентністю задля інклюзивного навчання учнів. Запропоновано адаптувати зміст програм обов'язкових навчальних дисциплін та дисциплін вільного вибору в контексті предмету експериментального дослідження. Зроблено висновок про необхідність оптимізації професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів, з метою здобуття професійних знань, набуття відповідних професійно-значущих якостей та практичної підготовки задля виконання розширеного спектру функцій вчителя інклюзивного класу.

Ключові слова: аналіз, адаптація, навчально-змістовий ресурс, професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів.

Гордийчук О.Е. Учебно-содержательный ресурс профессиональной подготовки будущего учителя начальной школы к инклюзивному обучению учащихся: анализ и адаптация. Автором статьи осуществлен анализ теоретико-практического аспекта профессиональной подготовки по формированию готовности будущего учителя начальной школы к инклюзивного обучения учащихся. Проанализировано нормативную часть учебных планов и выяснено систему подготовки студентов специальности 013 «Начальное образование» в Черновицком национальном университете им. Ю. Федьковича по образовательно-квалификационному уровню «бакалавр» относительно циклов: общей подготовки и профессиональной подготовки, обязательных учебных дисциплин и дисциплин профессиональной подготовки студентов.

Выделен и охарактеризован действующий учебно-содержательный ресурс относительно потенциальных возможностей по обеспечению студентов профессиональной компетентностью в условиях инклюзивного обучения учащихся. Предложено адаптировать содержание программ обязательных учебных дисциплин и дисциплин свободного выбора в контексте предмета экспериментального исследования. Сделан вывод о необходимости оптимизации профессиональной подготовки будущего учителя начальной школы к инклюзивному обучению учащихся, с целью получения профессиональных знаний, приобретения соответствующих профессионально-значимых качеств и практической подготовки для выполнения расширенного спектра функций учителя инклюзивного класса.

Ключевые слова: анализ, адаптация, учебно-содержательный ресурс, профессиональная подготовка будущего учителя начальной школы к инклюзивному обучению учащихся.

Hordiichuk O. Training and substantive resource for vocational training of future primary school teacher for inclusive education: analysis and adaptation. The author of the article implemented analysis of theoretical and practical aspect of vocational training of future primary school teacher for

inclusive education. Normative part of curriculum and system of training for the specialty 013 «Primary Education» in the Yuri Fedkovych Chernivtsi National University for undergraduate cycles: general and vocational training; mandatory subjects; vocational training subjects.

Existing training and substantive resource is identified and described regarding potential capacity for providing undergraduates with professional competences in inclusive education. The need for the process of preparing teachers for inclusion and future primary school teachers for inclusive student learning has been confirmed.

Generalizations have been made to study the state of theoretical and practical training of a future elementary school teacher, carried out by the institutions of higher education of Ukraine according to the requirements of the State standard, curricula of the specialty «Primary Education» work programs of educational disciplines in accordance with the process of preparation of a future teacher of elementary school.

A systematic structural analysis was designed to find out the current state of preparation of a future primary school teacher for inclusive student education in formal education. The theoretical and practical aspect of the professional training of the future elementary school teacher in higher education institutions is to form readiness to work in the conditions of inclusion. The practical-oriented aspect of the professional training of the future elementary school teacher in higher education institutions is to form a willingness to organize inclusive student learning.

It's suggested to adapt mandatory subjects and freely chosen subjects of curriculum in the context of the subject of experimental study. Conclusions regarding the need for optimization of vocational training of future primary school teachers for inclusive education with the purpose of obtaining professional knowledge, appropriate professional skills and practical training for performing additional functions as inclusive class teacher are made.

Key words: analysis, adaptation, training and substantive resource, vocational training of future primary school teacher for inclusive education.

Постановка проблеми. Вітчизняною освітньою тенденцією визнано інклюзивну освіту, як нові погляди на систему освіти, що передбачає прийняття усіх членів суспільства незалежно від їх інтелектуальних, фізичних, національних та інших особливостей. Однак, готовність педагогів до роботи в закладах загальної середньої освіти, за умов впровадження інклюзії, потребує формування відповідних компетентностей. Саме тому професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів є провідною щодо актуальності в науковому обґрунтуванні та необхідності для практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано рішення вказаної проблеми і на які опирається автор. Сучасними педагогічними джерелами (Г. Давиденко, І. Демченко, З. Ленів,

С. Миронової, З. Шевців та ін) стверджується про необхідність процесу підготовки вчителів до інклюзії, загалом, та майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів, зокрема.

Мета статті полягає в аналізі та адаптації навчально-змістового ресурсу професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів, що забезпечується сучасним закладом вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення стану теоретичної й практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, що здійснюється закладами вищої освіти України за вимогами Державного стандарту, навчальних планів спеціальності «Початкова освіта», робочих програм навчальних дисциплін, є вкрай необхідним і доцільним з метою адаптації змісту максимальної кількості програм професійно-орієнтованих навчальних дисциплін відповідно процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів.

З метою з'ясування сучасного стану підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів в умовах формальної освіти, ми спроектували наступний *системно-структурний аналіз*:

1. Теоретико-практичний аспект професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у закладах вищої освіти стосовно формування готовності до роботи в умовах інклюзії.

У межах об'єкту нашого дослідження дослідницький інтерес викликало: забезпечення першого (бакалаврського) рівня; ступеня вищої освіти – бакалавр; в галузі знань – освіта; спеціальності – початкова освіта; освітньої кваліфікації – бакалавр початкової освіти; професійної кваліфікації – учитель початкової школи згідно стандарту вищої освіти України, провідних цілей навчання, котрі забезпечать студентів професійною компетентністю задля інклюзивного навчання учнів у початковій школі, визначеними Держстандартом освітніх галузей, у відповідності з освітніми й професійними кваліфікаціями (*Стандарт вищої освіти*, 2016); освітньо-професійна програма; освітньо-кваліфікаційна характеристика професійної підготовки вчителя початкової школи за спеціальністю 013 «Початкова освіта»; навчальні плани професійної підготовки фахівця за спеціальністю 013 «Початкова освіта» тощо.

2. Практико-орієнтований аспект професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у закладах вищої освіти стосовно формування готовності до організації інклюзивного навчання учнів.

Об'єктами аналізу були: «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів освіти України», «Положення про педагогічну практику студентів університету», освітньо-професійні програми, освітньо-кваліфікаційні характеристики, навчальні плани та робочі програми практик, угоди, звітні матеріали практик студентів.

3. Діагностичний аспект задля визначення рівня сформованості готовності майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів.

Об'єктам аналізу стали: відповіді студентів на запитання анкет та опитувальників.

Структурний аналіз Державного стандарту, освітньо-професійної програми, освітньо-кваліфікаційної характеристики професійної підготовки фахівця за спеціальністю 013 «Початкова освіта» засвідчив: по-перше, професійний компонент представлений достатньо, тоді як загальний зміст інклюзивного компоненту виокремлений недостатньо; по-друге, відсутня цілісна система змісту формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до організації інклюзивного компоненту в закладі вищої освіти.

Отже, аналіз системи професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів здійснюватимемо за складовимим, представленими в таблиці 1.

Таблиця 1.

Складові системи професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів

Напрямки професійної підготовки	Змістова складова формування в майбутнього вчителя початкової школи готовності до роботи в умовах інклюзії
Теоретико-практичний	Набуття майбутнім учителем початкової школи теоретичних та методичних знань, умінь та навичок готовності до інклюзивного навчання учнів в умовах формальної освіти (аудиторні заняття, позааудиторні).
Практико-орієнтований	Розвиток набутих майбутнім учителем початкової школи психолого-педагогічних умінь та навичок до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів в процесі проходження різних видів навчальних та виробничих практик.
Діагностичний	Визначення рівня сформованості готовності майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів.

У межах статті нами здійснювався аналіз нормативної частини навчальних планів Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. З'ясовано, підготовка студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича здійснюється відповідно до діючого галузевого стандарту 2012 року.

Система підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» розраховано на чотири роки теоретичного навчання та щорічного виду навчальних, а далі виробничих практик, а також налічує 2 цикли: цикл загальної підготовки і цикл професійної підготовки. Цикл професійної

підготовки охоплює: обов'язкові навчальні дисципліни та дисципліни професійної підготовки студентів, які, в свою чергу, теж розмежовуються відносно тих, чи інших спеціалізацій: «Виховна робота в освітніх закладах» «Психологія в закладах освіти» «Освітній менеджмент».

З метою аналізу системи та виявлення особливостей професійної підготовки, у контексті предмету експериментального дослідження, нами було проаналізовано навчальні плани та робочі програми *обов'язкових навчальних дисциплін та дисциплін вільного вибору професійної підготовки студентів* Нашою метою було з'ясування, чи спрямований прогнозований напрямок на реалізацію мети і гіпотези нашого дослідження, чинними програмами навчальних дисциплін.

Насамперед, аналіз та адаптацію змісту програм вбачаємо крізь призму *обов'язкових навчальних дисциплін*.

За нашими переконаннями, вже з 1 курсу, при вивченні «Вступу до спеціальності» «Вікової та педагогічної психофізіології», «Психології загальної та вікової», Загальні основи педагогіки та історія її розвитку», «Теорії і методики виховання» є всі можливості для ознайомлення майбутнього вчителя початкової школи з фундаментальними теоретичними знаннями про педагогічну професію, важливість врахування педагогом в освітньому процесі вікових психофізіологічних особливостей молодшого школяра, загалом, та в умовах інклюзії, зокрема.

Так, «Вступ до спеціальності», як нормативна професійно-орієнтована дисципліна, цілком логічно на адаптаційно-мотиваційному етапі професійної підготовки вчителя початкової школи, покликаний зорієнтувати студентів щодо змісту обраної за фахом професії, її сутності та ролі в сучасному суспільстві, основних шляхів і методів набуття педагогічного досвіду, формуванні установки на оволодіння професійними компетентностями, важливими для педагогічної діяльності, та головне – сформованості професійно-особистісної мотивації як складової педагогічної професії. Проте, вважаємо за необхідність приділення максимальної уваги мотиваційній спрямованості оволодіння педагогічною професією, позаяк цей аспект викликає чимало дискусій в сучасному суспільстві.

Унаслідок здійсненого аналізу програми навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» виявлено та обґрунтовано правомірність наявних в програмі аспектів і пізнавальну необхідність інших з метою розв'язання поставлених задач цього етапу.

Так, темою «Вчитель як суб'єкт педагогічної діяльності. Вимоги до особистості вчителя-класовода» передбачено обґрунтування вимог до особистості вчителя в різні історичні епохи та на сучасному етапі. Однак, аналіз вмісту лекційного матеріалу для студентів, користувачів електронного навчання, не продемонстрував інформації про особистість нового вчителя - вчителя інклюзивного класу, який зможе стати агентом змін, за Концепцією Нової української школи [1, с.16], та на виконання

однієї із основних вимог суспільства на сучасному етапі. З метою підсилення рівня спрямованості теми на сучасні потреби освіти і практики України, для семінарського заняття рекомендуємо такі завдання:

- проранжувати і прокоментувати, запропоновані викладачем, професійно значущі якості особистості педагога інклюзивного класу;
- навести приклади прояву в учителя інклюзивного класу домінантних чи периферійних якостей.

Вагоме місце серед дисциплін психолого-педагогічного спрямування для першокурсників посідають *«Вікова та педагогічна психофізіологія» та «Психологія загальна та вікова»*.

Вважаємо, що здобуті знання, сформовані вміння та навички, є важливими компетенціями їх методичної культури, оскільки допоможуть майбутнім учителям початкової школи розуміти та враховувати психологічні, вікові та індивідуальні особливості молодших школярів під час організації та здійснення освітнього процесу.

Однак, аналіз навчально-методичного забезпечення як *«Вікової та педагогічної психофізіології»*, так і *«Психології загальної та вікової»* продемонстрував, що студенту пропонується детальна характеристика психогенетичних порушень у дітей, однак, акцент на особливостях характеру, який формується в дитини з особливими потребами під впливом попередніх чинників, є надмірно стислим і коротким. Крім того, засобами діагностики не передбачено практичного вправлення та перевірки вмінь студентів складати психологічний та психофізіологічний портрет молодшого школяра, що є вкрай необхідним для подальшої професійної діяльності загалом, а в роботі міждисциплінарної команди з підготовки ІПР дитини з особливими потребами, зокрема.

Щодо здійсненого нами аналізу забезпеченості теоретико-практичного аспекту професійної підготовки в умовах формальної освіти засвідчив, що у ході вивчення *«Психології загальної та вікової»* в процесі аудиторної роботи викладачами здійснюється наголос на вікових та індивідуальних особливостях, закономірностях психічного розвитку та формуванні особистостей у процесі їх навчання, виховання та розвитку в умовах загальноосвітніх закладах середньої освіти; формуються вміння в студентів самостійного визначення потенційних можливостей і тенденцій розвитку в учнів творчих здібностей, цінностей, цілей та бажань до суспільно корисної діяльності тощо. На наш погляд, подібний комплекс здобутих знань, сформованих умінь та навичок, складає основу важливих компетенцій, котрі допоможуть майбутньому вчителю початкової школи цілком усвідомлено враховувати психофізіологічні особливості молодшого школяра загалом, а дитини з особливими освітніми потребами, зокрема, в процесі інклюзивного навчання учнів.

З метою надання майбутньому вчителю початкової школи теоретичних та методичних знань з психолого-педагогічного діагностування учня й колективу та вміння здійснювати аналіз отриманих

результатів, вважаємо доцільним інтегрувати здобуті знання з «Вікової та педагогічної психофізіології» і «Психологія загальної та вікової». Ознайомлення з кейсом «Характеристика учня з особливими освітніми потребами» за такими сферами: фізичний розвиток та стан моторики; когнітивний розвиток; мовленнєвий розвиток; емоційно-вольова сфера та особистісний розвиток; навчальна діяльність ми бачимо, як варіант, для первинного обговорення на семінарських заняттях з курсу. Подібна робота сприятиме формуванню пропедевтичних вмінь першокурсників встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, моделювати орієнтовні плани-конспекти виховних заходів, з урахуванням особливих освітніх потреб учнів, що допоможе у процесі проходження педагогічної виховної практики, здійснювати психолого-педагогічне діагностування учня й колективу та аналізу отриманих результатів.

Мета курсу *«Теорія та методика виховання»* полягає у формуванні знань студентів про теорію та методику виховання в умовах виховного процесу сучасного закладу загальної освіти. Оволодіння студентами спеціальності «Початкова освіта» знаннями про форми, методи і засоби організації виховного процесу з молодшими школярами становить реалізацію змістово-методичної компоненти професійної підготовки.

Нас, як практика, втішає, що в окресленій програмі передбачено міжпредметні зв'язки з «Педагогічною виховною практикою в школі». Саме тому ми вирішили здійснити аналіз із цієї позиції.

За нашим аналізом, проблемі виховання учнів класу в умовах інклюзивного простору, як складовій педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи, увага взагалі не приділена. А це, в свою чергу, дещо дисонує з заявленою метою курсу загалом, та з поставленим завданням до його щодо формування умінь приймати найоптимальніші рішення в різних виховних ситуаціях, зокрема. Вважаємо, у вивчення цієї дисципліни необхідно включити тему лекції: «Особливості інклюзивного виховання в умовах інклюзивного середовища». Провідними мають стати питання: сутності інклюзивного виховання та його основних підходів, організацію виховного процесу в умовах закладу загальної середньої освіти та її мету, принципи і процес реалізації. Практичне заняття з теми цілком доречно, вважаємо, спрямувати на пошук найбільш оптимальних рішень та мудрих способів виховного впливу педагога інклюзивного класу з метою профілактики упередженого ставлення учнів класу до дітей з особливими освітніми потребами.

Забезпечити формування операційно-діяльнісної компоненти професійності студентів 2 курсу до інклюзивного навчання учнів в умовах формальної освіти є всі підстави під час аудиторних та позааудиторних занять з «Дидактики», «Педагогічної психології», «Управління в ЗНЗ», «Роботи вчителя в пришкільних оздоровчих таборах початкової школи».

Так, майбутній учитель початкової школи оволодіває вміннями щодо планування, проектування, організації та реалізації освітнього процесу з

молодшими школярами, що лежать в основі операційно-діяльнісного критерію професійної готовності майбутнього учителя початкової школи.

Беручи за мету актуалізацію потенційних можливостей навчальних дисциплін для другокурсників, вважаємо необхідним ґрунтовніший розгляд ролі професійно значущих якостей педагога інклюзивного класу та систему ціннісних орієнтацій задля ефективної реалізації ним інклюзивного навчання учнів, що сприятиме формуванню мотиваційно-ціннісному формуванню професійної готовності.

Так, аналіз змісту навчальної дисципліни *«Дидактика»*, котра відноситься до циклу професійної підготовки, демонструє, що формування знань студентів 2 курсу про сутність та особливості організації (методи, форми, прийоми) дидактичного процесу в умовах початкової та загальноосвітньої школи – є ключовою метою. Здійснимо аналіз реалізації мети курсу в контексті реалізації *«формули Нової української школи»* та окресленого напрямку дослідження.

Нажаль, проблемі підготовки майбутнього вчителя сучасної початкової школи як суб'єкта цього процесу, особливо в умовах інклюзивного класу, не приділено належної уваги. При такому підході необхідно, на нашу думку, включити додатковий теоретичний і практичний матеріал, а відпрацювання практичних навичок здійснювати у ході педагогічних практик.

Детальніше розглянемо можливість адаптації змісту навчальної дисципліни *«Дидактика»*.

За нашими міркуваннями, під час знайомства студентів зі змістовим модулем 1. *«Загальні основи дидактики»*, до теми 3. *«Дидактичні основи процесу навчання»*, окрім основних функцій навчання (освітньої, виховної, розвивальної), необхідно обґрунтувати важливість для інклюзивного навчання корекційної функції. Адже, у процесі планування уроку вчитель інклюзивного класу повинен передбачати не тільки триєдину мету, але й корекційну, для дитини з особливими освітніми потребами.

Вагому основу складає навчальна дисципліна *«Педагогічна психологія»* для студентів 2 курсу. Аналіз змістової частини робочої програми, зокрема, таких модулів: *«Психологія навчання та управління психічним і особистісним розвитком учня»*, *«Психологія виховання»* та *«Психологія особистості вчителя та педагогічної діяльності»*, продемонстрував вагоме значення і спрямованість на професійну психолого-педагогічну діяльність.

Здійснений аналіз доводить, що на виконання професійних функцій фахівцем інклюзивного класу, в процесі лекційних та практичних занять, викладачами цього курсу особливий акцент не здійснюється загалом, та на важливості цих та інших наукових понять і підходів у роботі з дітьми окресленої категорії в інклюзивному класі, їх батьками, в організації колективу учнів всього класу, незалежно від особливостей, зокрема. Як рекомендацією, вважаємо, має стати цілком адекватний добір змісту

навчального матеріалу «Педагогічна психологія» для студентів 2 курсу, що буде спрямований на ознайомлення з новим освітнім підходом – інклюзивним навчанням учнів, а його реалізація – передумовою в системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи в окресленому напрямку дослідження.

Особливого значення в навчальній діяльності студентів має третій змістовий модуль цього ж курсу «Психологія особистості вчителя та педагогічної діяльності». Адже професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання вимагає сформованої педагогічної спрямованості, педагогічної самосвідомості (Я-концепція вчителя), педагогічної компетентності та професійної придатності, стресостійкості, як значущої риса особистості вчителя; педагогічних здібностей, педагогічних умінь на шляху адаптації молодого фахівця до умов педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі.

З власного тривалого педагогічного досвіду, можемо підтвердити, що засвоєння майбутніми фахівцями окреслених знань та вмінь, лише підсилить реалізацію змістово-методичного компонента професійної підготовки майбутніх фахівців, позаяк сприятиме: по-перше, адекватному добору форм, методів, прийомів та засобів організації освітнього процесу з усіма учнями інклюзивного класу; по-друге, власному саморозвитку та налаштуванню на оптимістично-психологічну та емоційно-сприятливу атмосферу діяльності.

Навчальна дисципліна «*Основи психодіагностики*» покликана виробити практичні вміння та навички психодіагностування в різних сферах особистості учня. Майбутніх учителів, навчають різними методиками, що спрямовані на визначення психологічних особливостей молодшого школяра. Комплекс набутих компетентностей в основі операційно-діяльнісного компонента професійної підготовки та допоможе майбутньому вчителю початкової школи здійснювати добір оптимальних форм, методів, засобів впливу на всіх учнів інклюзивного класу, загалом, та організацію диференційованої, індивідуальної роботи з учнями, що мають особливі освітні потреби, з метою активізації їх сильної сторони і пізнавальних процесів.

Навчальний курс «*Управління в ЗНЗ*» має на меті ознайомити студентів із освітніми управлінськими структурами, організацією методичної роботи в закладі загальної середньої освіти: формами організації, внутрішкільним керівництвом тощо. Вкрай важливо пропонувати для ознайомлення та роздумів ті реальні педагогічні ситуації з порушеннями на законодавчому рівні, які допускалися окремими управлінцями щодо звернень батьків дітей з особливими освітніми потребами про їх волевиявлення – навчання дитини з інвалідністю в тому, чи іншому навчальному закладі та відкриття для неї інклюзивного класу. В такому ракурсі, ми переконані, уміння здійснювати критичний аналіз негативного досвіду управління в окремих ЗЗСО України сприятиме

формуванні вимогливості до деталізованого ознайомлення з нормативно-правовою базою задля уникнення некомпетентності, а також – утвердженню власної професійно-управлінської позиції та саморозвитку.

Вагоме значення у системі професійної підготовки майбутнього педагога відіграє навчальна дисципліна *«Основи педагогічних досліджень»* для студентів 3 курсу.

Що стосується об'єкту нашого дослідження, то ознайомлення з системою науково-дослідної роботи, її значенням, метою, завданнями – є невід'ємною складовою у підготовці студентів до самостійного виконання наукової роботи (курсової, магістерської робіт) з проблем інклюзивної освіти та навчання учнів.

Із наших міркувань, на практичному занятті з теми *«Методи педагогічних досліджень та особливості їх практичного застосування»* варто зацентувати увагу на методах і методиках педагогічних досліджень як інструменту проведення дослідної роботи, а саме: спостереженні, анкетуванні та інтерв'юванні, графічних та статистичних методах, позаяк вони є вкрай необхідними в умовах інклюзивного навчання учнів. Крім того, метод спостереження є важливим в навчанні різноманітних учнів загалом, і ключовим для асистента вчителя в ході проведення системного спостереження за дитиною з особливими освітніми потребами, оцінювання її індивідуального прогресу. Опанування методу спостереження з *«Основ педагогічних досліджень»* передуватиме ознайомленню студентів з веденням журналу спостереження за учнями цієї категорії в рамках вивчення їх індивідуальних психо-фізичних особливостей, сильних сторін, інтересів, потреб та оцінки (спільно з вчителем) рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених індивідуальною програмою розвитку дитини.

Процес вивчення *«Основ педагогічної майстерності та творчості вчителя»* спрямований на теоретико-практичне ознайомлення з теоретичними основами педагогічної майстерності вчителя та формування практичних вмінь, навичок у реалізації власної педагогічної діяльності протягом проходження студентами навчальних та виробничих видів практики.

Так, *«Основи педагогічної майстерності та творчості вчителя»* логічно об'єднує попередню змістово-методичну і продовжує в операційно-діяльнісній компоненті професійної підготовки студентів 4 курсу. Успіх майбутнього вчителя в інклюзивному навчанні учнів, насамперед, залежатиме від його ставлення до дитини та педагогічної майстерності тісної співпраці в міждисциплінарній команді.

Так, за програмою на практичних заняттях з курсу практикуються вправи щодо оволодіння педагогічною майстерністю, тренінги для вироблення етики контактної взаємодії, практичне вправлення з розвитку мовної та немовної техніки тощо. Незаперечним є той факт, що вміння

керувати власною мімікою, управляти жестами – є необхідними для педагога в роботі з окресленою категорією.

Вивчення дисципліни *«Педагогічні технології в початковій школі»*, покликане на концептуальній і теоретико-практичній основі забезпечити знайомство з педагогічними технологіями, творчими вміннями їх впровадження в практиці Нової української школи, вибору оптимальних технологій інклюзивного навчання учнів у відповідності з індивідуальними можливостями всіх молодших школярів, незалежно від особливих освітніх потреб. рівня їх підготовки, умов. Рекомендуємо, як практико-зорієнтовано, розглядати оптимальні технології, які сприятимуть формуванню вмінь студентів, по-перше, конструювати продуктивну взаємодію нормотипових учнів класу з учнями окресленої в дослідженні категорії в умовах їх спільного навчання; по-друге, оволодівати технологіями співробітництва в міждисциплінарній команді фахівців.

Рекомендуємо також адаптувати зміст програм *дисциплін вільного вибору професійної підготовки студентів* спеціальності 013 «Початкова освіта», а саме: робота вчителя в пришкільних оздоровчих таборах початкової школи та організація навчально-виховного процесу в групі продовженого дня.

Мета курсу *«Робота вчителя в пришкільних оздоровчих таборах початкової школи»* полягає в отриманні другокурсниками знань щодо позашкільної діяльності та практичних вмінь щодо організації роботи в пришкільних оздоровчих таборах початкової школи. На практичних заняттях відбувається розвиток вмінь планувати і проводити різні форми дозвіллевої, ігрової та виховної роботи з інноваційними підходами. Однак, тематикою курсу не передбачено врахування, в якості вихованців пришкільного табору, дітей з особливими освітніми потребами. Задля надання основного права – оздоровлення всіх учасників освітнього процесу, рекомендуємо до навчально-тематичного плану внести теми: «Пришкільний оздоровчий табір та його потенційні можливості для дітей з ООП» (лекція); «Дозвіллева та ігрова діяльність як чинники укріплення емпатичних стосунків між учасниками пришкільного оздоровчого табору», «Соціалізація дитини з ООП в умовах пришкільного оздоровчого табору» (практичні заняття), котрі, в свою чергу, підсилять рівень сформованості операційно-діяльнісного критерію сформованості професійної готовності майбутнього учителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів.

У процесі формування професійної компетентності, яка характеризує фахівця як професійно підготовленого до інклюзивного навчання учнів, вагомого значення ми надаємо *«Організації навчально-виховного процесу в групі продовженого дня»*. Мета цієї навчальної дисципліни полягає в оволодінні студентами 3 курсу теоретико-методичними, психолого-педагогічними і процесуальними основами організації навчально-виховного процесу в ГПД. Рекомендуємо під час лекцій та практичних занять прогнозувати і проектувати процес самопідготовки в умовах групи продовженого дня задля задоволення потреб усіх учнів. А з теми

«Організація виховної діяльності в умовах групи продовженого дня» обговорювати проблему підготовки вихованців ГПД до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумковий контроль продемонстрував значне підвищення рівня знань та практичних умінь з предмету дослідження. Однак, за нашими спостереженнями, кількість студентів, мотивованих до роботи в інклюзивних класах на посаді класовода, чи асистента вчителя, бажає бути вищою. Про це свідчать факти запитів батьків дітей з особливими освітніми потребами про пошуки асистента вчителя для педагогічного супроводу їх дитини, пропозиції від управлінських структур про наявність вакантних місць до роботи в інклюзивних класах, тощо.

Отже, беручи до уваги цей факт та результати аналізу нормативно-правової документації а також навчальних робочих програм щодо забезпечення професійної підготовки фахівця за спеціальністю 013 «Початкова освіта», що здійснюється в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича на факультеті педагогіки, психології та соціальної роботи і забезпечується кафедрою педагогіки та методики початкової освіти, ми дійшли таких висновків:

- в аналізованих діючих навчальних планах та чисельній кількості навчальних дисциплін (обов'язкових навчальних дисциплін, дисциплін вільного вибору професійної підготовки студентів) відсутня системність та цілісність в структурних компонентах професійної спрямованості навчального процесу до інклюзивного навчання учнів;

- виникає необхідність адаптувати зміст програм професійно-орієнтованих навчальних дисциплін відповідно процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів;

- є потреба в оптимізації професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів, з метою здобуття професійних знань, набуття відповідних професійно-значущих якостей та практичної підготовки задля виконання розширеного спектру функцій вчителя інклюзивного класу.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в оптимізації освітньої діяльності студентів з окресленого напрямку підготовки шляхом студіювання дисципліни «Основи інклюзивної педагогіки», розробленої та апробованої нами для студентів першого (бакалаврського) рівня.

Бібліографія

1. Нова українська школа: poradnik dlya vchitelya (2017) Bibik N.M. Kyiv: «Vydavnychij dim «Pleyadi».

References

1. Nova ukrayinska shkola: poradnik dlya vchitelya (2017) Bibik N.M. Kiyiv: «Vidavnychij dim «Pleyadi» [in Ukrainian].

Дата відправлення статті 21.02.2020 р.